

BIO - PSIHO – SOCIJALNE KARAKTERISTIKE RAZVOJA

Osobnosti predškolskog uzrasta

Deca pre stupanja u školu, tj. od svoje treće do sedme godine, razvijala su se uglavnom u okviru porodice i pod uticajem njene okoline tih životnih prilika.

Materijalne okolnosti porodice bile su u većini slučajeva od velike važnosti pri vaspitajnu dece.

Briga za dete, njegovo zdravlje, normalni fizički razvitak, priznat je kao jedan od najvažnijih zadataka u vaspitanju predškolske dece.

Fizičko vaspitanje predškolske dece jeste prvi korak ka opštem razvoju zdrvog vaspitanja čoveka. Takvo vaspitanje ima uostalom mnoge zadatke i služi se raznim sredstvima. Kod ostvarivanja ovih zadataka u radu s predškolskom decom, kod izbora sredstava i metoda fizičkog vaspitanja, potrebno je voditi brigu o karakterističnim osobinama dece na tom uzrastu.

U životu deteta predškolskog doba vrlo važnu ulogu ima kretanje. Dete ima neodoljivu potrebu za kretanjem. Ono želi da po ceo dan trči, skače i igra se. Na taj način bolje upoznaje sredinu u kojoj se nalazi. Akcijom i igrom dete pokazuje svoja osećanja, utiske i svoje životno iskustvo. Kretanjem se razvija njegova snaga i jača njegovo zdravlje.

Trogodišnje dete može hodati i trčati, ali se to kretanje razlikuje u starijim godinama. Budući da ima srazmerno veliku glavu i kratke noge, dete je nestabilno u svojem kretanju, pravi nejednake korake, ljulja se i vrlo je nesigurno.

Nije važno za dete predškolskog uzrasta, da može visoko preskočiti, da može brzo i dugo trčati. Važno je naprotiv, da dete vežbajući različita kretanja postigne skladnost i pravilnost vežbe. Važno je, da dete zavoli to kretanje.

Kod telesnog vežbanja predškolske dece potrebno je voditi računa o njegovom delovanju na organizam, koji se razvija i koji raste. Jer fizičke vežbe mogu različito delovati na razvitak deteta. Neke vežbe koje izazivaju pojačano proticanje krvi ka mišićima i kostima, pogoduju njihovom rastu, neke ga usporavaju.

Kostur deteta u mnogome se razlikuje od kostura odraslog čoveka. Pre svega, ističe se razlika u proporciji delova kostura. Što je dete mlađe, što je veći vremenski razmak između njega i odraslog, to je i ova razlika sve veća. Novorođenče ima veliku glavu, zdepasti struk, kratke ruke i noge.

Kostur deteta razlikuje se od odraslog takođe oblikom kičme i grudnog koša. Kostur deteta predškolske dobi mekan je i podvrgnut raznolikim iskrivljenjima. Proces okoštavanja brzo se razvija i kosti su u takvom stanju dosta neotporne.

Dečija muskulatura, u poredenju sa muskulaturom odraslog čoveka, razvija se slabo i po težini je mala, koliko obzirom na opštu težinu tela, toliko i obzirom na unutrašnje organe. Kod novorođenčeta težina muskulature čini blizu 23% težine čitavog tela, kod predškolskog deteta oko 27% a kod odraslog muškarca dostiže 42-44%. Mišićna su vlakna kod deteta tanka, i postotak sadržine vode u njima je veće nego kod odraslih.

Mišići se razvijaju postepeno. Najpre se razvijaju mišići iz većih mišićnih grupa, a kasnije oni iz manjih. Po karakteru rad mišića može biti dinamički i statički. Rad mišića, koji se sastoji u naizmeničnom stezanju i rastezajnu, i koji je praćen pokretima u zglobovima, naziva se dinamički.

Za razliku od dinamičkog rada - statički rad ne daje vidljiv rezultat gibanja u prostoru. On je usmeren ka tome, da drži telo i pojedine delove u određenom položaju. Zato je često potreban veliki napor. Za statički rad je karakteristično više ili manje trajnih napora mišićnih grupa.

Poznavanje rada disanja i krvotoka kod dece ima veliko značenje koliko za organizaciju fizičkog vaspitanja uopšte, toliko i za izbor i primenu gradiva. Što se tiče disanja, u poredenju s

odraslim, dete se nalazi u lošijem položaju. Dete predškolske dobi udiše u minuti 22-24 puta, dok odrasli samo 16-18 puta.

Srce i krvni sudovi u povoljnom su odnosu prema organizmu. Srce koje nije opterećeno napornim radom ni teškim uzbuđenjima, a pošteđeno je od raznih štetnih uticaja (alkohol, nikotin idr.) radi bez ikakvih poteškoća i precizno.

Kod izbora telesnih vežbi potrebno je paziti na osobine krvotoka i organa za disanje. Ti se organi prilagodavaju zahtevima, koje postavlja pojedini rad, ali vežbe moraju u svakom slučaju odgovarati stupnju telesnog razvitka. To ne znači da se kod rada s decom mora izbegavati veći ili manji fizički napor.

Nervni sistem nije izgrađen ni po svom anatomskom razvoju, ni po funkciji. Nije dovršeno diferenciranje stanica kore velikog mozga u lobanji i odgovarajućih psiho-motornih centara, nije dovršena **mijelizacija** nervnih **vlakana**. Kod predškolske dece opaža se celi niz osobina, koje su u vezi sa nedovoljno razvijenim nervnim mehanizmom, koji upravlja pokretima.

Sve te osobine dečijeg organizma i sva ta obeležja njegovog doživljaja jesu faktori, koji nas upućuju na izbor sredstava, njihovu primenu i metode u radu fizičkog vaspitanja dece predškolskog doba.

Za lakše i kompletnije proučavanje predškolskog uzrasta, izvršene su klasifikacije na uzrasne celine-grupe. Postoji više takvih klasifikacija i one, uglavnom, zavise od kriterijuma koji su u određenoj situaciji primarni (biološki, psihološki, pedagoški).

Osobenosti učenika mlađeg školskog uzrasta

Uspešnost nastave fizičkog vaspitanja zahteva od nastavnika dobro poznavanje anatomsko-fizioloških i psiho-socijalnih osobina učenika u pojedinim fazama razvoja. Dobro poznavanje razvojnih obeležja učenika je uslov za stručni, pedagoški i metodski rad.

Doba kada dete polazi u osnovnu školu kod nas je ponajviše period od šeste do desete, jedanaeste godine. U dinamičnosti razvojnog procesa te faze ranog školskog detinjstva potrebno je posebno posvetiti pažnju prvim godinama tog perioda, tj. u doba stupanja u školu, te tokom prvog i drugog razreda. To je doba toliko značajno da ga neki filozofi posmatraju kao neku posebnu fazu i označavaju ga kao prelazno doba.

Dolaskom deteta u školu i njegovim uključivanjem u obaveze i život škole nastaju u razvoju deteta velike promene. U prvom redu usporava se njegov brži rast, u koji dete stupa oko pete godine. Uopšte se smatra, da je ta promena u rastu tj. zastoj, nastala pod uticajem novih okolnosti škole, opterećenjem mišljenja, ograničenjem kretanja i pomanjkanjem svežeg vazduha i sunca, te slabijom opuštenošću deteta uopšte. O tome, da li je uzrok zastoja u rastu posledica školskog života ili pak, prirodni tok razvoja, ne vlada u naučnim krugovima jednako mišljenje. U stručnoj literaturi ima brojnih dokaza, da je prisilno sedenje u školi glavni razlog zastoja u razvitku. Prema nekim statističkim podacima, deca koja ne polaze u školu, pokazuju u istom vremenskom razdoblju, između šeste i sedme godine veći porast u visini, i u težini, od onih koji polaze u školu.

Nadalje se opaža, da usled novog opterećenja u školi, ne postoji samo nazadak u rastu već i u drugim procesima tela, kao što su funkcionisanje krvotoka, disanje itd. Bez obzira na razna mišljenja o uticaju škole na decu, ipak se pretpostavlja, da prelaz iz slobodnog bezbrižnog načina života i školska ograničenja ostavlja velike negativne posledice na dalji rast i razvitak deteta. To se opaža, gde deca idu u školu pre navršene sedme godine i gde deca pre toga nisu bila podvrgnuta radu u vaspitnim ustanovama za predškolsku decu.

Pomanjkanje gibanja obično se navodi kao glavna bolest školskih početnika, a zatim veliko opterećenje kičme zbog sedenja usled čega može doći do nepravilnosti u njenom rastu. Razlozi se mogu tražiti i u mnogim zahtevima škole, a vezani su najviše za vreme polazanja u školu, trajanje nastave, prostorije, postavljenih zadataka itd. Pre polaska u školu dete se u daleko većoj meri ponašalo po vlastitim impulsima, u igri, trčanju, i drugim ranovrsnim telesnim pokretima, a

sve u cilju zadovoljenja nagona i potrebe za kretanjem. Društvo putem vaspitanja postavlja zahteve i stenovita opterećenja, a na vaspitačima je da taj zadatak izvrše sa što manje poteškoća za razvoj deteta.

Telesno stanje učenika ove faze obeleženo je i nadalje procesom rasta i razvitka. Glavna osobina dečijeg kostura je njegova plastičnost. Kostiju su usled hrskavičnih delova gipke i meke, a proces okoštavanja postepeno se nastavlja. Zglobovi sa svojim vezama još ne pokazuju dovoljnu čvrstoću i izgrađenost. Proporcije pojedinih delova tela daleko su povoljnije, nego što je to bilo kod dece predškolskog uzrasta, a kičma poprima svoj normalno savijeni oblik. U rastu mišića opaža se dalje povoljno povećanje njihove težine. Mišićna se vlakna pojačavaju što dovodi i do povećanja snage deteta. Rast mišića u dužini ne teče uporedo sa rastom kostiju, te to dovodi do nekih nespretnosti i slabosti celog rada mišićne skupine. Usled svih tih karakteristika u razvoju mišića, dete u osnovnoj školi, a posebno u prvim razredima, ne podnosi dugotrajan i naporan rad. U toj dobi treba davati prednost dinamičkim vežbama, ispred statičkih. S obzirom na pomanjkanje dovoljne koordinacije pokreta treba izbegavati onakve pokrete koji zahtevaju veliku spretnost i rad više skupova mišića.

Organi za disanje i krvotok srazmerno se povećavaju, ali ne u tolikoj meri da su sposobni za veće napore. Nervni sistem napreduje u svom razvitku, ali još ne toliko da može podnositi opterećenja kao u starijoj dobi.

U pokretности deteta osnovne škole nastaje znatna promena, slobodnog i skladnog načina kretanja kao da nestaje, a deca postaju nespretna, kretnje rastenje i koordinacija vrlo slaba. Dete teško i nespretno hvata dobačenu loptu, neskladno trči i skače, te se teško podvrgava novim zahtevima učitelja.

U duševnom pogledu dete iz svog sveta fantazija ulazi u stvarnost škole. Od njega se obično traži koncentracija pažnje i volje, dok je interes deteta za školske zadatke u početku, relativno mali. Sve to zahteva trošenje mnogih snaga, koje bi se inače mogle korisno upotrebiti za razvitak deteta.

Razdoblje od osme godine i dalje, nije toliko osetljivo, kao da se dete naviklo na nove prilike u školi. To je period usporenog rasta, nakon prvog pojačanog rasta u visinu. Rast i razvitak pojedinih organa sve više to napreduje. Kretnje postaju usklađenije i sve se više uviđa nestajanje nepotrebnog obilja pokreta. Deca u tim razredima pokazuju već priličnu spretnost.

Budi se samostalnost u radu i postepeno dolazi do izražaja vlastita volja, dete više ne reaguje na svaki podražaj spoljašnjeg sveta. Opaža se neko obuzdavanje i umerenost u delatnosti učenika. Muška deca sa više zamaha i poleta učestvuju u radu kod telesnog vežbanja nego ženska. Razlike u polu ne pokazuju se samo u telesnom razvoju kao jači i razvijeniji predeo grudnog koša, izrazitiji mišići itd., već i u načinu primanja, izvođenja i izivljavanja kod pojedinih vežbi. To se jasno opaža i kod igara. Kola i igre sa pevanjem dečaci sa osam godina već manje vole, čak ih i odbacuju. Trčanje i igre sa loptom poprimaju u toj dobi drugo obeležje nego li kod devojčica. One više paze na oblik kretnje i njeno skladnije izvođenje. Kod učenika dolazi naprotiv, više do izražaja snaga i borbenost. Takmičenja, rvanje i slične igre postaju življe i uzbudljivije, i dobijaju prve oznake borbenosti. Dok se kod učenika pre svega razvija brzina i jačina pokreta, kod učenica se opaža usklađenost i ekonomičnost gibanja.

Sve takve pojave i činjenice opravdavaju već u toj dobi odvojenu nastavu fizičkog vaspitanja, koliko god to školske prilike dozvoljavaju.

Muškoj deci se mogu postavljati nešto teži zadaci, jer to i sami prema svojoj vitalnosti očekuju. Razumljivo je da deca s obzirom na ove osobine dečjeg organizma kao i na psihičku strukturu ne podnose nikakva veća i trajnija opterećenja.

Smisao za zajednicu formira se u dobi školskog detinjstva više putem zajedničkog, skupnog rada i bez ikakvog posebnog izbora i zahteva učenika. Svest o zajednici, smisao za kolektivni rad nije u naravi deteta još dovoljno izražena. Deca su u toj dobi još vezana za vlastite interese. Težnja za igrom je glavni socijalni smisao kod dece osnovne škole. U organizovanoj se delatnosti oni dobro snalaze, ali nakon takvog rada, pa bila to igra, nastaje ta kolektivna povezanost. Igre u toj dobi još uvek imaju obeležje pojedinačnog stremljenja unutar razrednog

kolektiva. Deca u osnovnoj školi još nemaju dovoljno smisla za složeniji skupni rad, te prema tome igre nisu još tako pogodno sredstvo kao u starijoj dobi. Kolektivizam se mora odgajati, ali ne prema igrama kojima deca po svojim telesnim i duševnim sposobnostima nisu dorasla.

Stupnjevi u razvitku čoveka

Istaknuti metodičari fizičkog vaspitanja kao i čitav niz naučnika želi da strogo odredi granice u razvoju čoveka, kako bi se pomoću igre i telesnog vežbanja moglo uticati na razvoj organizma.

Nastavna praksa fizičkog vaspitanja pominje više podela na razvojna doba. Primera radi, Martini predlaže podelu prema pojavama zuba kod dece, pa sve do pojave kutnjaka kod odraslih. On predlaže sledeću podelu:

- dečije doba - doba odojčeta do prvih zuba,
- rano detinjstvo - od prvih do drugih zuba,
- kasnije detinjstvo - od drugih zuba do izrastanja kutnjaka.

Stratz, Hipokrat, Mathias i Maslov takođe su iznosili svoje poglede u periodizaciji čovekovog nastajanja i postojanja. Te su podele uvek bile u zavisnosti od nekih specifičnih karakteristika na pojedinim etapama čovekovog razvoja.

Grupa raskih pedagoga, takođe, je dala jednu podelu koja je u našoj pedagoškoj praksi poznata kao pedagoška podela.

Pedagoška podela ima sledeće stupnjeve u toku razvoja čoveka:

Predškolski uzrast - rano detinjstvo - od 1 do 3 godine,

Kasniji predškolski uzrast - od 3 do 7 godine, Školsko doba

Mlađi školski uzrast - od 7 do 11 godine, Srednji školski uzrast - od 11

do 14 godine, Stariji školski uzrast - od 14 do 17 godine.

Pedagoška podela bila je osnova za nove periodizacije koje su sastavljene ne samo u našoj zemlji već i u čitavom svetu. Tako je poznato da je Stevan Pataki osmislio svoju periodizaciju, bazirajući se uglavnom na već postojećoj pedagoškoj podeli.

Po njemu imamo:

1. Rano detinjstvo - od rođenja do treće godine:

- od rođenja do deset meseci - faza dojenja,
- od deset meseci do petnaest meseci - faza puzanja i početnog hodanja,
- od petnaest meseci do dve godine i
- od druge do treće godine - starije doba ranog detinjstva.

2. Predškolsko doba - od treće do sedme godine:

- od tri do četiri godine - mlađe školsko doba,
- od četiri do pet godina - srednje predškolsko doba,
- od pete do sedme godine - starije predškolsko doba.

3. Školsko doba - od sedam do sedamaneest godina:

- od 7 do 11 godine - mlađi školski uzrast,

- od 11 o 15 godine - srednji školski uzrast,
- od 15 do 17godine - stariji školski uzrast.

Ova pedagoška podela je najprihvatljivija. Ovo ističemo posebno zbog toga što se stupnjevi u razvitku poklapaju sa odgovarajućim školskim periodima. Tako npr. mlađi školski uzrast se poklapa sa polaskom deteta u školu. Tako je pedagog u stanju da posmatra kako anatomske, tako isto i psihofiziološke promene kod svojih učenika. On će poznavajući zakonitosti u razvitku deteta davati i odgovarajuće zadatke.